

ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ БАР'ЄРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті досліджене поняття «психологічний бар'єр», розглянуто проблему виникнення психологічного бар'єру в студентів під час вивчення іноземної мови. Здійснено аналіз публікацій з теми дослідження. Наведено приклади і причини виникнення бар'єру, окреслено зв'язок психологічного бар'єру з комунікативним, розглянуто види мотивації, мотиваційні фактори, основні принципи на яких формується комунікативна компетенція, охарактеризовано стратегії подолання психологічного бар'єру та інші шляхи його подолання.

Ключові слова: психологічний бар'єр; мотивація; мотиваційні фактори; комунікативна компетенція; стратегії подолання психологічних бар'єрів.

Постановка проблеми. «Скільки мов ти знаєш, стільки разів ти й людина», сказав Йоганн Вольфганг фон Гете. Цей вислів відомого німецького письменника й мислителя став популярним ще у XVIII ст. і є дуже актуальним в наші часи. Сучасний етап розвитку всіх сфер суспільного життя, науки і культури призводить до розширення ділових відносин із зарубіжними країнами, це потребує підготовки фахівців, які добре знають не лише рідну мову, але й кілька іноземних, зокрема англійську мову, мову ділового спілкування, науки, комп'ютерної техніки, економіки, права, дипломатичного світу та інших сфер діяльності суспільства. Вивчення й знання іноземних мов є невід'ємним фактором для успіху в майбутніх професіях окремих галузей. Щоб підготувати впевнених фахівців, сьогодні від викладачів закладів вищої освіти вимагають підвищення якості вивчення та викладання мов. Але проблема в тому, що студенти, отримуючи значний обсяг мовних знань, не завжди опановують іншомовне мовлення, не можуть вільно читати і розуміти усні та письмові повідомлення. Без опанування навички комунікативної компетенції як аудіювання і говоріння ускладнюється повноцінна майбутня професійна діяльність. Успішність навчання залежить не тільки від діяльності викладача, а також від психологічної готовності тих, хто навчається. Досвід роботи з різними віковими категоріями показує, що мовний (комунікативний) бар'єр більш психологічна проблема, яка залежить від самої людини, від її психологічного стану, налаштованості, розкнутості. Студенти, які не вірять у свої сили, здібності, завжди очікують невдачі, страх зробити помилку, мають тривожність і скутість, вони дійсно зазнають невдачі через те, що не відчувають упевненості у свої сили, не здатні подолати наявні психологічні бар'єри. Усе це зумовлює необхідність

посилити увагу викладачів до проблеми підготовки фахівців до іншомовного спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури вітчизняних і зарубіжних авторів свідчить про зацікавленість у проблемі мовного бар'єру (Г. Андреева, Т. Базаров, В. Галигін, Н. Яковлева, Л. Дмитрієва, Л. Новікова), охарактеризовано типи психологічних та комунікативних бар'єрів (Г. Гібш, Б. Паригін, М. Форверг), і чинники їх виникнення (А. Аронсон, Г. Гібш, С. Залюбовська, К. Роджерс, В. Столін, М. Форверг та інші). Особливості спілкування у навчанні іноземними мовами розглядалися Ж. Вітлінім, Г. Лозановим, Л. Меркуловою, Л. Підлісною, В. Галігіним. Особливу увагу приділяли різним видам психологічних бар'єрів: емоційним бар'єрам (Л. Б. Філонов), бар'єрам у спілкуванні (М. М. Обозов, Б. Д. Паригін, Т. С. Яценко), в педагогічній діяльності (М. К. Макарова, М. А. Подимов, Т. С. Яценко), доведено можливість успішної навчальної діяльності особистості (К. О. Альбуханова-Славська, Л. С. Виготський, А. Маслоу, У. Шай). Проте у сучасній педагогічній психології недостатньо вивчено питання корекції психологічних бар'єрів, пошуку способів їх подолання у навчальній діяльності студентів.

Мета статті. Дослідження поняття психологічного бар'єру, причини виникнення та визначення способів подолання психологічного бар'єру в навчальній діяльності студентів.

Виклад основного матеріалу. У вивченні іноземних мов часто виникає ряд проблем і мовний бар'єр є однією з них. Мовний бар'єр є психологічним фактором, виникає він, коли людина є недостатньо мотивованою і дуже сором'язливою, не виявляє бажання брати участь в інтерактивних завданнях, намагається не відповідати на запитання. Подібна поведінка може мати різні причини, які треба проаналізувати для того, щоб

створити сприятливу атмосферу. Коли викладач стикається з проблемою мовного бар'єру а своїх студентів, то цій ситуації багато залежить і від викладача. Потрібен особистісний підхід, використання різних методик викладання іноземної мови. Часто мовний бар'єр називають «синдром собаки», коли все зрозуміло, а сказати щось неможливо.

Однією з причин виникнення мовного (комунікативного) бар'єру є страх висловлюватись іноземною мовою, страх зробити помилку, що інші студенти будуть сміятися і виправляти помилки. Другою причиною виникнення страху перед говорінням може бути особистість викладача. Деякі викладачі намагаються домінувати над аудиторією, багато і швидко говорять, постійно виправляють помилки студентів, коментують. Мотивація є дуже важливою у вивченні іноземної мови. Існує два види мотивації: інтегрована й інструментальна. Інтегрована є внутрішньою, коли студент вивчає те, що йому подобається. Інструментальна спонукає студента вивчати мову, щоб отримати кращу роботу, але результат цієї мотивації є тимчасовим, багато студентів перестають вивчати мову, отримавши бажаний результат. Деякі студенти починають вивчати мову маючи сильну мотивацію досягти успіху, але зіткнувшись з труднощами, частково або повністю втрачають бажання вчитись і перестають брати участь у комунікативній діяльності на занятті. Існує ряд прийомів, щоб залучити студента до роботи. Найголовніший – це створення емоційної атмосфери, дієвий спосіб зменшити напругу на занятті, це провести гру, навмисно написати на дошці речення з помилкою і попросити студента знайти і виправити її. Ставлення викладача до помилок є важливим фактором створення спокійної дружньої атмосфери на занятті. Варто висловлювати схвалення до намагань студентів висловлюватись іноземною мовою, підтримувати, адже це сприяє покращенню самооцінки студентів.

За теоретичними даними дослідження труднощів, що виникають у процесі вивчення іноземної мови (Н. В. Яковлева) виділили три групи факторів, які зумовлюють виникнення психологічних бар'єрів: мотиваційні, операціональні й соціально-психологічні. До мотиваційних факторів віднесли відсутність інтересів до змісту навчальної діяльності організованої викладачем на тлі загальної зацікавленості в оволодінні іноземною мовою, а також захисну поведінку студентів, що виявляється в ситуаціях спілкування з викладачем внаслідок неадекватної самооцінки й рівня домагань. Захисна поведінка в ситуаціях спілкування є реалізацією захисної мотивації (збереження самооцінки) й відіграє негативну роль, блокуючи спілкування. Операціональними факторами виступають різні форми порушення чи недостатності засобів і навичок спілкування. На думку О. Леонтьєва, діяльність спілкування адекватна властивостям мови, як предмета. При цьому мовна комунікація забезпечує будь-яку іншу діяльність, маючи на меті оволодіння цією діяльністю, планування її або координацію. Як наслідок, порушення мови призводить до блокування спілкування. Основні навички необхідні для спілкування:

1) навички необхідні для здійснення процесу комунікації – уміння здійснювати вплив на поведінку,

здатність орієнтуватися в контексті комунікативної ситуації, володіння невербальної комунікації;

2) навички взаємодії з партнерами зі спілкування – це встановлення і підтримка контакту, уміння впливати на групові рішення;

3) навички адекватного міжособистісного сприйняття й розуміння іншої людини (рефлексивні вміння). Соціально-психологічні фактори найбільш важливі перешкоди для ефективного спілкування. Одним із них є несприятливий психологічний клімат, як наслідок негативних міжособистісних відносин у ситуації «студент-викладач», та відсутність умов для розкриття й реалізації потенційних творчих можливостей особистості.

Дейл Хайс у 60-х р. минулого століття розробив концепцію комунікативної компетенції, який набув у 80–90-х р. набув широкої популярності та витіснив традиційні підходи у якому перевага надавалася формуванню граматичної компетенції. Комунікативна компетенція включає в себе відсутність мовного бар'єра та страху спілкування, уміння висловлювати власні думки без підготовки, здатність доносити будь-яку інформацію, розуміння, яку саме мовленнєву конструкцію необхідно вжити, здатність сприймати мову на слух і розуміти співрозмовника. Основні принципи на яких формується комунікативна компетентність: 1) принцип мовленнєвої спрямованості – навчання спрямовується власне на спілкування, яке можливе лише за умови постійного практичного використання в ситуаціях, наближених до реальних; 2) принцип інтерактивності, коли навчання відбувається в групах у постійній взаємодії між учасниками, що спонукає їх до спілкування, породжує конкуренцію та підвищує мотивацію до успішного володіння іноземною мовою; 3) принцип індивідуалізації, кожна людина має свої індивідуальні особливості, які можуть впливати на її комунікативні навички й успішність оволодіння іноземною мовою; 4) принцип функціональності коли граматичні конструкції та мовленнєві засоби подаються насамперед із огляду їх практичного використання в мові; 5) принцип контекстуальності зумовленості (ситуативності), застосування мовленнєвих засобів відбувається ситуативно, у межах певного контексту, що дозволяє зрозуміти значення невідомого слова або ж цілої фрази; 6) принцип новизни, коли формування нових мовленнєвих навичок відбувається за умов набутих знань і вмінь.

Найвідоміші засоби реалізації комунікативного викладання іноземних мов є постійні розмовні вправи на заняттях у вигляді інтерактивних вправ, таких як: 1) дискусії: групові обговорення актуальних тем і проблемних ситуацій; 2) драматизація чи імітаційно-рольові ігри у яких учасники виконують соціальні ролі відповідно до імітованих ситуацій; 3) монологи: описання, спогоди, розповіді; діалоги, робота в парах, інтерв'ю; 4) командні ігри та конкурси; 5) настільні ігри, які привчають думати мовою, що вивчається.

Розглядаючи комунікативну компетенцію, як засіб вирішення комунікативного бар'єру потрібно пам'ятати про особистісний підхід до студентів, які мають цю проблему, заохочувати їх до навчальної діяльності.

Подолання психологічних бар'єрів може бути двох типів: конструктивний та деструктивний. Конструктивне

подолання передбачає перебудову свідомості особистості (Л. І. Анциферова, А. К. Маркова). Це активне подолання бар'єрів спрямоване на відновлення навчальної діяльності. Варто виділити, що лише конструктивне подолання бар'єрів спрямоване на позитивний розвиток особистості. Деструктивний спосіб подолання може спричинити регрес особистості, відмову від продовження навчання. Це пасивне, неадекватне реагування на психологічний бар'єр. Вибір способу подолання психологічного бар'єру в навчальній діяльності визначається здатністю студентів усвідомлювати зміни, які відбуваються у процесі вивчення іноземної мови.

Існує декілька видів стратегій подолання психологічних бар'єрів за (Н. В. Сопілко). Розвивальна стратегія характерна для студентів з оптимістичним світоглядом, позитивною самооцінкою, реалістичним підходом до життя та вираженою мотивацією досягнення цілі. Ці люди надають перевагу конструктивному способу подолання психологічних бар'єрів. Захисна стратегія властива студентам, які можуть виконувати певні завдання і досягти позитивних результатів за рахунок включення захисних механізмів при виникненні труднощів. Пасивна стратегія характерна для студентів, чий дії засновані на відсутності в них прагнення до незалежності у навчальній діяльності, вони використовують звичні способи поведінки і вирішення навчальних завдань. Депресивну стратегію обирають студенти, які не можуть самостійно вирішувати власні психологічні проблеми. Така стратегія належить до деструктивного способу подолання психологічного бар'єру. Афективно-агресивна стратегія властива студентам, чия поведінка яскраво виражена агресивністю. Події сприймаються такими людьми однобоко,

гнучкість є відсутньою, що призводить до вироблення деструктивного способу подолання психологічного бар'єру, а це ускладнює пошук позитивних способів вирішення труднощів, які виникають у навчальній діяльності. Найбільш ефективною і значущою для подолання психологічного бар'єру в студентів під час вивчення іноземної мови є розвивальна стратегія, тобто конструктивний спосіб подолання труднощів. Застосування цієї стратегії подолання психологічного бар'єру забезпечує розвиток активності, стійкості самоконтролю, відповідального ставлення до навчальної діяльності і майбутньої професійної діяльності.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що психологічний бар'єр залишається актуальною проблемою. Методи і способи вирішення цієї проблеми різноманітні, але неможливо виокремити якийсь один метод, оскільки це є суто індивідуально. Більшість дослідників цієї проблеми схиляються до того, що найбільш дієвий спосіб – це постійна практика мови. Викладач неодмінно має самоудосконалюватися, розвиватися і допомагати студентам у подоланні бар'єрів. Доцільним є використання комунікативної компетенції, акцент на створенні тематичних ситуацій наближених до реальних, а не копіювання й заучування розмовних тем, дозволяти студентам виявляти здатність творчо й оригінально мислити, знаходити нестандартні рішення у створеному на занятті середовищі. Тільки гармонічне поєднання майстерності та компетентності викладача з бажанням студентів до пізнання нового, прагнення до розширення власних можливостей може призвести до успішності навчального процесу та подолання проблеми мовного бар'єру.

Список використаних джерел

1. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1976 – 416 с.
2. Сопілко Н. В. Особливості подолання психологічних бар'єрів у студентів у процесі навчання : дис. кандидата психол. наук : 19.00.07 / Н. В. Сопілко, Хмельницький, 2008.
3. Подимов Н. А. Психологические барьеры в педагогической деятельности : монография / Н. А. Подимов – М. : Прометей 1998. – 239 с.
4. Вербицкая Т. И. Педагогические условия преодоления психологических барьеров у студентов в процессе обучения иностранному языку : автореф. дис. на соиск. ученой степени Кандидата педагогических наук : спец.13.00.01. «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Т. И. Вербицкая. Калининград. 2003. – 20 с.
5. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. Посібник. / Н. П. Волкова. К. : ВЦ «Академія», 2006. – 256 с. (серія «Альма-матір»).
6. Яковлева Н. В. Психолого-педагогічні умови подолання комунікативних бар'єрів у процесі вивчення іноземної мови. Рукопис. дисер. На здобуття наукового ступеня кандидат. психологічних наук за спеціальністю. 19.00.07. – педагогічна та вікова психологія. Національний педагогічний університет М. П. Драгоманова. Київ 2003 р.
7. Яковлева Н. В. Деякі особливості виявлення комунікативних бар'єрів у процесі вивчення іноземних мов. Психологія : зб. наукових пр. – Випуск 11. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2000. С. 360–366.

И. Н. Войцьо,

ЧНУ ім. Петра Могили, г. Николаев, Украина

ОСОБЕННОСТИ ПРЕОДОЛЕНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ БАРЬЕРОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

В статье исследовано понятие «психологического барьера», рассмотрена проблема возникновения психологического барьера у студентов в процессе изучения иностранного языка. Подведен анализ публикаций по теме. Наведены примеры и причины возникновения барьера, обозначена связь психологического барьера с коммуникативным, рассмотрены виды мотиваций, мотивационные факторы, основные принципы, на которых формируется коммуникативная компетенция, охарактеризованы стратегии преодоления психологического барьера и другие пути решения этой проблемы.

Ключевые слова: психологический барьер; мотивация; мотивационные факторы; коммуникативная компетенция; стратегии преодоления психологических барьеров.

I. M. Voytsyо,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

FEATURES OF OVERCOMING PSYCHOLOGICAL BARRIERS IN THE PROCESS OF LEARNING FOREIGN LANGUAGE

The article explores the concept of psychological barrier, considers the problem of the occurrence of psychological barriers in students in the process of learning a foreign language. The analysis of publications on the topic are carried out. Examples and reasons for the occurrence of the barrier are given, the connection of the psychological barrier with the communicative one is identified, the basic principles on which the communicative competence is formed, the strategies for overcoming the psychological barrier and other ways of solving this problem are characterized.

Key words: psychological barrier; motivation; motivational factors; communicative competence; strategies for overcoming psychological barriers.

Рецензенти: Мещанінов О. П., *д-р. пед. наук, професор;*
Гришкова Р. О., *д-р. пед. наук, професор.*

© Войцьо І. М., 2019

Дата надходження статті до редколегії 20.12.19